

PROVET I LIVSÅSKÅDNINGSKUNSKAP 25.9.2015 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll och poängsättningar som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Livsåskådningskunskap som läroämne vilar på en tvärvetenskaplig grund, och provet i livsåskådningskunskap inkluderar därför infallsvinklar från flera olika vetenskaper. I livsåskådningskunskapen ses människorna som naturliga, medvetna och kulturella aktörer som skapar och reproducerar betydelser i inbördes växelverkan. Olika livsåskådningar och mänskliga handlingsätt ska ses som resultatet av en interaktion mellan individer, sammanslutningar och traditioner. Livsåskådningskunskapen bygger på en människosyn som betonar människornas möjlighet att leva fria och jämlika, aktiva och målmedvetna.

Livsåskådningskunskapen ska genom reflektion och samtal öka de studerandes allmänbildning beträffande kultur och olika livsåskådningar. Samtidigt utvecklas deras praktiska omdöme och känsla för situationen, deras etiska färdigheter och tolerans samt deras förmåga att diskutera, lyssna och uttrycka sig. En säkrare förmåga att se och bedöma olika livsåskådningar utgör nyckeln till ett gott liv både individuellt och socialt, och detta avspeglas i provet i livsåskådningskunskap.

I provet i livsåskådningskunskap betonas examinandens färdigheter att

- bygga upp sin identitet och livsåskådning
- bredda sin kunskap om olika livsåskådningar och sin kulturella allmänbildning
- utveckla sitt omdöme och sin kritiska förmåga
- tillägna sig principerna för mänskliga rättigheter, en positiv kulturell mångfald, samhällelig och global rättvisa och hållbar utveckling.

I provet i livsåskådningskunskap bedöms förutom hur examinanderna tillägnat sig faktakunskaper och hur deras förmåga att förstå livsåskådningsfrågor har utvecklats även deras förmåga att behandla och uttrycka sig om livsåskådningsfrågor på ett mångsidigt, skickligt och kreativt sätt. Livsåskådningsfrågor är ofta personliga, men basen för reflektioner kring dem utgörs av de intellektuella dygderna: kritiskt tänkande, intellektuell ärlighet, konsekvens, entydighet och systematik.

Svaren i provet i livsåskådningskunskap kan bedömas enligt den så kallade SOLO-modellen (Structure of the Observed Learning Outcome). Enligt den delas svaren in i fem olika kategorier.

Det svagaste svaret ligger på en prestrukturell nivå. Frågan har missförstått eller svaret innehåller knappt några faktauppgifter alls. På denna nivå finns det tre typer av svar: svaret är irrelevant med tanke på frågan, examinanden upprepar endast det som redan sagts i frågan, eller examinanden presenterar ett lösryckt påstående eller en kommentar.

I ett unistrukturerat svar finns en enda relevant synpunkt eller ett exempel. Stoffet i svaret är dock i övrigt slumpartat och svaret saknar en disponerad struktur. Det exempel som presenterats i svaret gestaltas inte trovärdigt som en del av helheten.

I svar på den multistrukturerade nivån anges flera relevanta synpunkter, men examinanden lyckas inte koppla ihop dem till en helhet och svaret är därför katalogartat. De exempel som nämns öppnar inga generella perspektiv.

I ett avvägt svar har relevanta synpunkter för frågan relaterats till varandra på ett konsekvent och förnuftigt sätt. Svaret utgör en koherent helhet, som förklarar frågans problemställning. Exempelen öppnar olika perspektiv på frågan och de olika synvinklarna jämförs med varandra.

I en utvecklad disposition presenteras det relevanta materialet på ett avvägt sätt. Begreppen och motiveringarna utgör en konsekvent helhet, som besvarar de frågor som hänför sig till uppgiften och diskuterar alternativa sätt att närma sig dem. Exempelen uttrycker och fördjupar olika synpunkter. Sålunda framkommer de individuella och sociala synvinklar som har att göra med individens livsstil och livserfarenhet.

Uppgift 1

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften i första hand till kursen Ett gott liv (LK 1). Begreppen en bättre värld och ett gott liv har en nyckelposition. Ur en humanitär synvinkel är världen bättre till exempel om det finns mindre fattigdom och lidande och bättre möjligheter att tillfredsställa behov, uppnå lycka och uppfylla de mänskliga rättigheterna.

a)

FN:s verksamhet har traditionellt delats in i fem områden: fred och säkerhet, utveckling, mänskliga rättigheter, humanitär verksamhet och internationell rätt. En annan naturlig utgångspunkt är de så kallade millenniemålen, som FN antog år 2000: att utrota extrem fattigdom och hunger, grundutbildning för alla barn, främja jämställdhet och öka kvinnors makt, minska barndödligheten, förbättra mödrhälsan, bekämpa hiv/aids, malaria och andra sjukdomar, säkra en hållbar utveckling och utveckla ett globalt partnerskap för utveckling. Examinanden får två poäng för denna delfråga genom att presentera till exempel tre av dessa områden, inom vilka FN strävar efter en bättre värld.

I ett berömligt svar analyserar examinanden begreppen en bättre värld och ett gott liv. Därutöver visar examinanden att han eller hon är insatt i FN-verksamhetens karaktär.

b)

Examinanden får en poäng genom att relatera ett av de FN-projekt som beskrivits under punkt a till sitt eget liv. Allra enklast kan det handla om erfarenheten av att leva i en bättre värld. Examinanden kan naturligtvis också beskriva sitt eget deltagande i detta projekt.

Uppgift 2

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Individ och samhället (LK 3). Användning av makt, tvång och våld kan vara berättigat eller oerättigat. På samhällsnivån är den representativa demokratin ett ofta använt sätt för att berättiga makt. Examinanden kan också begrunda föräldrarnas och lärarnas makt samt dess berättigande. Experter har makt, som motiveras av deras expertis. De makthavande har möjlighet att tvinga, men tvingandet måste alltid motiveras för att vara berättigat. Då föräldrar tvingar sina barn att gå i skolan motiveras det av att skolgången är ett förnuftigt sätt att fullfölja sin läroplikt. Våld är en extrem form av tvång. Staten har i allmänhet våldsmonopol, vilket betyder att vissa grupper, såsom polisen och armén, har lagstadgade rättigheter att använda våld. En privatperson har rätt att använda våld bara i situationer som kräver direkt självförsvar och då får användningen av våld inte överskrida det som är nödvändigt för självbevarandet. En förälder får inte med våld tvinga sitt barn att gå i skolan. De grunder utifrån vilka man berättigar makt, tvingande och våld kan också vara skenbara. Så sker till exempel när en expert hänvisar till sin expertroll i en sådan fråga där han eller hon inte besitter specialkunskap, eller när polisen överskrider sina befogenheter.

I ett 3 poängs svar ger examinandemotiverade exempel på berättigad och/eller oerättig makt-, tvångs- och våldsanvändning.

I ett berömligt svar kan examinandemördjupa och utvidga granskningen genom att jämföra olika former av makt och deras berättigande. Kännedom om samhällsteorier är till fördel. Examinanden kan också försvara en pacifistisk ståndpunkt enligt vilken användning av våld aldrig är berättigat.

Uppgift 3

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK 4). Globaliseringen ökar kunskapen om främmande kulturer och skapar i enlighet med sin definition kontakter och beroenden mellan världens länder och folk. Allt detta innebär ett ökat intresse, vilket leder till ett behov att förstå främmande kulturer. Betyder detta att alla länders och folks vanor, värden och föreställningar är lika bra? Detta skulle innebära kulturrelativism, enligt vilken man inte kan kritisera främmande kulturer utifrån sina egna normer.

Uppgiften har inget lätt svar. Vissa drag inom främmande kulturer kan vara farliga och motbjudande, men accepterade inom den kulturen. Kanske det är möjligt att förstå en kultur utan att godkänna den? Jag kan förstå en våldsam kultur utan att jag godkänner den. Å andra sidan kan det att man inte godkänner betyda oförmåga att förstå en sådan kultur. Man kan också tänka sig att en tillräcklig förståelse skapar godkännande. I vilket fall som helst slipper relativisten problem. Alla kulturer är på sitt eget sätt bra och som sådana möjliga att förstå.

Eftersom världen är en by, är det inte längre så lätt att döma andra så att säga utifrån. Det är ett viktigt värde att förstå andra utifrån deras egna premisser.

I ett 3 poängs svar förstår examinanden begreppet kulturrelativism och ger en motiverad syn på om det ständiga mötet med och förståelsen av främmande kulturer, som globaliseringen lett till, förutsätter ett relativistiskt grepp. Ett kritiklöst hyllande av kulturrelativism når inte upp till 3 poäng.

I ett berömligt svar skiljer man naturligt åt förståelse och godkännande. Examinanden kan fördjupa sin syn på relativismen och granska dess problem. Allt, till exempel kvinnlig omskärelse, kan inte godkännas. Därför måste man på något sätt definiera gränserna för vad som kan godkännas. Examinanden kan också granska värden som inte kan kränkas under kulturrelativismens täckmantel: icke-våld, jämlikhet, kroppslig integritet, rätt att bestämma över sina egna ärenden etc. Här kan man också nämna FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, som definierar de mänskliga rättigheterna universellt.

Uppgift 4

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kurserna Världsbilden (LK 2) och Olika sätt att förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK 5). Examinanden visar att han eller hon vet vad som avses med världsbild och livsåskådning, kan skilja begreppen från varandra och förstår på vilket sätt de hör ihop. Läran om försyn förutsätter en kristen världsbild, enligt vilken man tänker sig att Gud har skapat världen och tar hand om sin skapelse. Tanken att Gud tar hand om den enskilda människan kan skapa en känsla av trygghet och främja tron på livets meningsfullhet. Läran om försyn är i grunden en optimistisk livsåskådning. Å andra sidan kan en människa som upplevt mycket motgångar uppleva att Gud bedragit just henne och denna erfarenhet kan leda till en livskris.

I ett 3 poängs svar behärskar examinanden grundbegreppen och kan med hjälp av exempel beskriva ett av läran om försynens världsbildsmässiga och ett av dess livsåskådningsmässiga drag.

I ett berömligt svar kan examinanden till exempel fästa uppmärksamhet vid den motsättning som kan uppstå mellan försynen och den fria viljan, men också vid att en sådan motsättning inte är nödvändig. Det är till fördel om examinanden kan skilja läran om försyn från determinism och fatalism. Examinanden kan också dryfta om en optimism baserad på Guds vägledning är ogrundad.

Uppgift 5

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till ”medierna och konsten som skapare och förmedlare av världsbilden” (LK 2). Offentlig konst utmärks av att vi inte kan undvika den. Den är också gemensam för alla som rör sig i samma miljö. På så vis skapar den en gemensam erfarenhetsgrund och förmedlar gemensamma värderingar. Samtidigt är upplevelsen av konst alltid subjektiv. Somliga tycker om sådant andra irriteras av. Det faller sig naturligt att examinanden också reflekterar över konstbegreppets räckvidd. Var går gränsen för vilka audiovisuella intryck som ska räknas som konst?

I ett 3 poängs svar ger examinanden några motiverade synpunkter på vad som utmärker vardagskonst och hur människan påverkas av denna.

Ett berömligt svar kan till exempel utvidgas genom att examinanden granskar offentlig konst som propaganda för kommersiella och politiska värderingar. Då aktualiseras också frågan om relationen mellan estetiska och moraliska värden. En annan möjlighet är att fördjupa granskningen av konstupplevelsens subjektiva drag.

Uppgift 6

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Ett gott liv (LK 1) och dess betoning på val i livets olika skeden. Utgångspunkten är att det misstag man begått kan ansluta sig antingen till värderingar och målsättningar eller till den faktiska situationen. I det första fallet kan man missta sig om det värde utifrån vilket avgörandet togs var så viktigt som man tänkte sig då beslutet fattades. Detta kan antingen beröra detta värde i sig eller hela värdehierarkin som en uppfattning om huruvida det goda livet är. Också bedömningen av de faktiska omständigheterna kan misslyckas, antingen genom en enkel felbedömning eller för att de omständigheter man strävar efter ges felaktig tyngd i förhållande till det goda livet som helhet. I fall av en enkel felbedömning trivs studenten i själva verket inte inom en bransch eller klarar inte av det som krävs. Det handlar om en större helhet till exempel om det visar sig att de påfrestningar en utlandsflytt orsakat personen själv eller hans eller hennes familj är orimliga i förhållande till de nya erfarenheter, den löneförhöjning och de karriärmöjligheter han eller hon strävat efter. Den ovan behandlade skillnaden kan anses vara det primära, men examinandem kan också behandla andra skillnader. Dessa kan till exempel ansluta sig till beslutsprocessen, det felaktiga avgörandets räckvidd eller dess tidliga struktur.

I ett 3 poängs svar presenteras två olika orsaker och båda behandlas med hjälp av exempel. Om exemplen är träffande och fallen är av klart olika typ, måste distinktionen mellan värden och fakta inte synas i typen av misstag.

Det är ytterst svårt att konstruera ett berömligt svar utan att gestalta skillnaden mellan en bedömning av de värden och de fakta valet baserat sig på. I övrigt kan ett berömligt svar utvidgas i många riktningar, till exempel brett och djupt genom att analysera flera exempel.

Uppgift 7

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kurserna Individ och samhället (LK 3) och Det kulturella arvet och identiteten (LK 4). Grundtanken är att tolerans förutsätter idén om att den toleranta vet att den egna ståndpunkten är den rätta, men är beredd att tolerera andra ståndpunkter, med andra ord att förstå och respektera dem. Detta förutsätter två olika faktorer: den toleranta parten anser sig ha rätt och innehar dessutom en sådan maktposition att toleransen har praktisk betydelse. Den som tolereras är i en svagare position än den toleranta. En sådan situation är inte optimal.

Likvärdighetstanken belastas inte av ovannämnda svårigheter. Alla individer och grupper är i samma position i förhållande till varandra. Var och en får leva på sitt eget vis. Detta är en formell princip, som inte beaktar innehållet i olika gruppers tänkande, seder och bestämmelser. Värderings- och maktskillnader framkommer inte. Alla har likvärdiga rättigheter att verka och frihet att välja på sitt eget sätt. Uppenbarligen är den senare principen bättre än den förra.

Toleransen har sina gränser. Man kan inte tolerera allt. Det är ofta svårt att dra dessa gränser. När det gäller likvärdighet stöter man inte på samma svårighet. Tolerans förpliktar bara i första person, medan likvärdighet förpliktigar juridiskt.

I ett 3 poängs svar skiljer examinandem åt tolerans och likvärdighet på ett förnuftigt sätt och belyser skillnaden med exempel.

I ett berömligt svar känner examinandem till kritiken av toleransprincipen och kan gestalta likvärdighetstankens formella idé.

Uppgift 8

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kursen Individ och samhället (LK 3). Människans sociala värld är mångfaldig och komplicerad. Man kan urskilja olika delar i den, som betonas på olika sätt i olika sammanhang. Låt oss först definiera begreppen och sedan gestalta deras olikheter. Ett samfund är en grupp, som har en struktur, identitet och uppgift. Det handlar alltså om en organisation, vars kohesion och "officiella" karaktär kan variera stort. EU kan till exempel upplevas som de europeiska folkens samfund. Grannskapet är ett samfund, om det till exempel organiserar sig för att garantera sin säkerhet. En nation eller ett folk definieras utgående ifrån dess gemensamma historia och geografiska område, såsom Finlands folk, finländarna. Till Finlands folk hör olika språkgrupper. Folk bör inte definieras utifrån språk. Samhället eller det civila samhället baserar sig på vanor, kultur, inofficiella organisationer och på andra faktorer som styr och organiserar livet. Det handlar om en inofficiell organisationsmodell. Staten är samhällets på lagar, makt och förvaltning baserade överbyggnad. Staten så att säga härskar över hela det sociala livet.

Samfundets, nationens, samhällets och statens betydelse i Finland följer i relativt hög grad begreppsdefinitionerna. Samfundet är människans första och omedelbara miljö, i vilken människan realiserar sina strävanden. Nationen är identitetens källa genom vilken man identifierar sig och som man värderar. Människan lever hela sitt liv i samhället, och i ett gott samhälle lever hon ett gott liv. Samhället ger människans liv struktur. Staten med sina lagar möjliggör demokrati, säkrar säkerheten och utdelar rättvisa. Staten håller ihop ett (gott) samhälle och gör det funktionsdugligt.

Under punkt a får examinandem 2 poäng genom att skilja begreppen från varandra på ett motiverat sätt.

Under punkt b får examinandem 1 poäng genom att beskriva nyckelbegreppens betydelse i Finland.

I ett berömligt svar kan examinandem till exempel dryfta konflikter mellan samfund och staten. Han eller hon förstår att det är ett viktigt politiskt problem vilken av de fyra som är viktigast och centralast. Anarkisterna betonar samfundet, romantikerna nationen och finländarna i allmänhet staten. Synen på uppgiften är öppen, kreativ och förstående. Ferdinand Tönnies (1855–1936) distinktion är ett möjligt sätt att skilja mellan samfund och samhällen. Med samfund avser han till exempel familjen eller en klan och med samhälle en modern, till sin arbetsfördelning och beslutsfattande differentierad helhet. Under punkt b kan man dryfta statens omfattande roll i Finland, dess fördelar och möjliga nackdelar. Likaså kan man problematisera förhållandet mellan nationen och nationalstaten.

Uppgift +9

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften främst till kursen Ett gott liv (LK 1) och dess punkt "uppfattningar om dygder och laster förr och nu och deras samband med livsstilar och vanor". Examinanden kan också utvidga sitt svar mot kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK 4) genom en bred presentation av sina kunskaper om generositet och gästfrihet inom olika kulturer samt inom olika mindre organisationer och subkulturer. En annan möjlig utvidgning är en samhällsrelaterad analys enligt kursen Individ och samhället (LK 3). Hur påverkar samhällets struktur de rådande uppfattningarna om dygd?

Exempel på generositet och givmildhet kommer kanske naturligtast från närsamhället, medan gästfriheten mera handlar om att känna till olika kulturer. Det verkar som om ett möte med en främling inom många kulturer omgärdats av en mängd förpliktelser, regler och tabun. Inom många gamla kulturer, såsom antikens Grekland och det forna Indien, var gästfrihet ett även religiöst sanktionerat värde. I dessa kulturer har en reciprok gästfrihet kunnat vara ett väsentligt sätt att säkra överlevnad.

Examinanden kan också analysera vad som menas med begreppen i olika sammanhang. Till exempel ordet "främmande" var i äldre språkbruk synonymt med ordet "gäst". Finskans "vieras" har fortfarande denna dubbla betydelse. Generositet och givmildhet är som bekant en slags medelväg mellan slösaktighet och girighet.

Citatet och den därpå följande texten leder i första hand examinandens in på frågan om förhållandet mellan dygder relaterade till att ge och dela med sig av i det moderna, rika, marknadsekonomiska samhället jämfört med andra typer av kulturer. Är det starka moraliska och samhällsrelaterade värden som givits ägandet, bakgrund till både rikedom och snålhet? Anknyter generositetens och gästfrihetens tillbakagång, såsom det antyds i citatet, till och med till att bedrägeri och utnyttjande blir mera accepterat?

I ett 3 poängs svar analyseras förekomsten av bägge dygder i minst två olika samfund eller samhällen. Examinanden visar att han eller hon i båda fallen i viss mån förstått dygdernas betydelse ur både moralkodens perspektiv och det perspektiv samfundets livsstil skapar.

Ett berömligt svar kan utvidgas till exempel genom kulturkunskap och genom att begrunda dygdernas innebörd. En samhällsrelaterad analys är en särskilt naturlig riktning för utvidgning och fördjupning. Ett flertal träffande exempel och en separat behandling av de båda dygderna är också förtjänstfullt.

Uppgift +10

I grunderna för läroplanen ansluter sig uppgiften till kurserna Världsbilden (LK 2), Individens och samhället (LK 3) och Olika sätt att förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK 5).

Examinanden känner till religionens och religionspolitikens historia och samtid. Han eller hon presenterar en träffande analys av till exempel relationen mellan kyrka och religion och dess betydelse för den västerländska kulturen. Islam till exempel förändrar hela tiden bilden av den västerländska kulturen.

Man delar ofta in politiska strömningar i de som söker förändring och de som bromsar förändring. Man brukar tala om radikalism, liberalism och konservatism. Examinanden behärskar de politiska rörelsernas bakgrund och målsättningar, från det revolutionära till "hem, tro och fosterland"-tänkandet.

Teknologin har sedan slutet av 1800-talet på ett avgörande sätt förändrat världen och världsbilden. Här är det bra att begrunda situationen ur ett globalt perspektiv. Man kan diskutera teknikens framtid och jordklotets förmåga att klara av teknologins utvidgning. Datateknikens utveckling är också en viktig framtidstrend.

Varje punkt ger 0–3 poäng.

Under punkt a får examinandens en poäng genom att presentera en motiverad synpunkt hur religionen främjat eller bromsat förändring.

Under punkt b får examinandens en poäng genom att beskriva hur åtminstone två politiska riktningar har påverkat en förändring av världsbilden.

Under punkt c får examinandens en poäng genom att presentera hur teknologin har förändrat världen, till exempel med hjälp av en träffande fallbeskrivning.

I ett berömligt svar behärskar examinandens världsbildens tidsliga struktur och de påverkande faktorernas mångfacetterat historiska karaktär. En analys och problematisering av begreppen förändring och framsteg är förtjänstfull. Svaret kan fördjupas och utvidgas med hjälp av mångsidiga exempel.